

Elżbieta Boligłowa, Joanna Fryc, Katarzyna Znój

MOŻLIWOŚCI ROZWOJU AGROTURYSTYKI W POWIECIE KRAKOWSKIM

POSSIBILITIES OF AGRITOURISM DEVELOPMENT IN THE KRAKOW COUNTY

Słowa kluczowe: powiat krakowski, warunki przyrodnicze regionu.

Key words: Cracow Province, environmental conditions of region.

1. UKSZTAŁTOWANIE TERENU

Teren, na którym znajduje się powiat krakowski jest bardzo zróżnicowany pod względem geograficznym. Położony jest na obszarze czterech makroregionów fizyczno-geograficznych¹.

- Wyżyna Śląsko-Krakowska, zajmująca północno-zachodnią część z następującymi mezoregionami: Wyżyna Olkuska, Rów Krzeszowicki i Garb Tenczyński;
- Wyżyna Małopolska, obejmująca północno-wschodnią część z mezoregionami: Wyżyna Miechowska i Płaskowyż Proszowicki;
- Północne Podkarpackie, pas ciągnący się z zachodu na wschód, obejmujący Rów Spytkowicko-Skawiński, Obniżenie Cholerzyńskie, Pomost Krakowski oraz Nizinę Nadwiślańską;
- Karpaty Zachodnie w południowej części regionu Pogórza Wielickiego.

Takie położenie wpływa na zróżnicowanie klimatu i środowiska przyrodniczego tego regionu. Południowe tereny powiatu stanowi przedgórze Karpat. Region ten posiada bardzo urozmaiconą rzeźbę terenu (gminy: Mogilany, Świątniki Górne i Skawina). Gminy położone na tym terenie są oddzielone od pozostałej części powiatu rowem Wisły. Położone na lewym brzegu Wisły

¹ J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2000.

gmina Liszki i Czernichów oraz – po drugiej stronie aglomeracji krakowskiej – gmina Igołomia-Wawrzeńczyce, mają charakter rolniczy, z widoczną tendencją do przekształcenia się w zaplecze mieszkalne miasta Kraków.

Najciekawszymi pod względem krajobrazowym i geologicznym są gminy: Krzeszowice i Zabierzów położone na zachód od Krakowa. Dolinki jurajskie i obszary leśne, pokrywające wzgórza ciągną się od Krakowa aż do Puszczy Dulowskiej. Gminy znajdujące się na północy i północnym-zachodzie powiatu położone są w obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej, charakteryzującej się pięknymi dolinami i wzgórzami wapiennymi. Posiadają one charakter rolniczy i są usytuowane na terenie nieskażonym przez przemysł. Łagodne przejście z obszaru Jury Krakowsko-Częstochowskiej w rejon doliny Wisły (gmina Igołomia-Wawrzeńczyce), dokonuje się poprzez Płaskowyż Proszowicki, znany z upraw rolniczych.

Powiat krakowski dzięki różnorodności rejonów geograficznych szczylić się może terenami zarówno o charakterze niemal górskim, jak Ojcowski Park Narodowy, jak i typowymi dla równin widokami pól uprawnych, ukierunkowanych na produkcję roślin przemysłowych i spożywczych².

2. POŁOŻENIE, POWIERZCHNIA, LUDNOŚĆ

W wyniku zmian zachodzących w Polsce, w szczególności reformy administracji publicznej, z dniem 1 stycznia 1999 roku powstał powiat krakowski. Położony jest on w bezpośrednim sąsiedztwie Krakowa (miasta na prawach powiatu), w samym centrum Małopolski.

Powiat krakowski usytuowany jest w północno-zachodniej części Małopolski, w bezpośrednim sąsiedztwie Krakowa (miasta na prawach powiatu i stolicy województwa). Powiat krakowski wchodzi w skład województwa małopolskiego i sąsiaduje z ośmioma powiatami i jednym miastem na prawach powiatu³:

- od północy z powiatem olkuskim i powiatem miechowskim;
- od wschodu z powiatem proszowickim, powiatem bocheńskim i Krakowem (miastem na prawach powiatu);
- od zachodu z powiatem chrzanowskim i wadowickim;

² *Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Krakowskiego na lata 2008–2013*, Kraków 2008, s. 7–13.

³ *Program Ochrony Środowiska Powiatu Krakowskiego*, Kraków 2003, s. 6–11, 19–45.

- od południa z powiatami: myślenickim i wielickim.

Jednostkę samorządową tworzy 17 gmin²:

- 5 gmin miejsko-wiejskich: Krzeszowice, Skąła, Skawina, Słomniki, Świątniki Górne;
- 12 gmin wiejskich: Czernichów, Igołomia-Wawrzeńczyce, Iwanowice, Jerzmanowice-Przegonia, Kocmyrzów-Luborzycza, Liszki, Michałowice, Mogilany, Sułoszowa, Wielka Wieś, Zabierzów, Zielonki.

Powiat krakowski zajmuje 1231 km², co stanowi ok. 8% powierzchni województwa małopolskiego. Daje mu to 4 miejsce w województwie wśród 22 powiatów².

Na obszarze powiatu największą powierzchnią charakteryzują się gminy: Krzeszowice (139 km²), Słomniki (113 km²) oraz Skawina (100 km²) i Zabierzów (99 km²). Zarówno pod względem zajmowanej powierzchni, jak i liczby ludności zamieszkujących poszczególne gminy dominują te same jednostki. Największa liczba ludności zamieszkuje gminy: Skawina – 41 708 osób, Krzeszowice – 31 809 osób oraz Zabierzów – 23 129 osób (tabela 1).

Tabela 1. Podstawowe informacje o gminach wchodzących w skład powiatu

Gmina	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	Ludności powiatu (%)	Gęstość zaludnienia (osób/km ²)
Czernichów	85	13 058	5,21	153,6
Igołomia-Wawrzeńczyce	63	7664	3,06	121,7
Iwanowice	71	8508	3,40	119,8
Jerzmanowice - Przegonia	68	10 559	4,22	155,3
Kocmyrzów - Luborzycza	81	13 522	5,40	166,9
Krzeszowice	139	31 809	12,70	228,8
Liszki	72	15 990	6,39	222,1
Michałowice	51	8215	3,28	161,1
Mogilany	44	11 697	4,67	265,8
Skąła	75	9695	3,87	129,3
Skawina	100	41 708	16,66	417,1
Słomniki	113	13 663	5,46	120,9
Sułoszowa	53	5902	2,36	111,4
Świątniki Górne	20	8791	3,51	439,6
Wielka Wieś	48	9713	3,88	202,4
Zabierzów	99	23 129	9,24	233,6
Zielonki	49	16 772	6,70	342,3
Powiat krakowski	1231	250 395	100	203,4

Źródło: na podstawie danych GUS, 2008.

Według *Rocznika Statystycznego*⁴ ludność powiatu (wg stanu z dnia 31 grudnia 2008 r.) liczy 250 395 osób, z których 43 675 zamieszkuje w miastach, a 206 720 na obszarach wiejskich. Wskaźnik gęstości zaludnienia w powiecie wynosi 203,4 osoby/km² i jest znacznie wyższy od średniej krajowej wynoszącej 122 osoby/km². Jednocześnie jest on niższy od średniej wojewódzkiej równej 217 osób/km².

W powiecie krakowskim zlokalizowane są dwa lotniska²:

- Międzynarodowy Port Lotniczy im. Jana Pawła II w Balicach w gminie Zabierzów. Jest to drugi pod względem przewozów pasażerskich port lotniczy w Polsce;
- lotnisko sportowe Aeroklubu Krakowskiego w Pobiedniku (gmina Igołomia-Wawrzeńczyce).

Przez teren powiatu przebiegają ważne szlaki komunikacyjne o znaczeniu międzynarodowym i krajowym². [Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Krakowskiego 2008]:

- Kraków – Warszawa;
- Wrocław – Katowice – Kraków – Tarnów – Przemyśl;
- Kraków – Chyżne – Zakopane;
- Kraków – Dąbrowa Górnicza;
- Pierwsza płatna autostrada w Polsce: Kraków – Katowice;
- Linie kolejowe wschód – zachód i północ – południe o istotnym znaczeniu dla gospodarki kraju.

3. WODY

Teren powiatu krakowskiego w całości należy do dorzecza Górnej Wisły. Wisła przepływa przez powiat wzdłuż południowej granicy gminy Czernichów i Liszki oraz północnej gminy Skawina do stopnia wodnego Kościuszk. Poniżej miasta Krakowa przepływa ona wzdłuż południowej granicy gminy Igołomia-Wawrzeńczyce. Przez gminę Skawina przechodzi kanał Łączany. Najważniejszym prawobrzeżnym dopływem Wisły jest Skawinka, lewobrzeżne dopływy tworzą rzeki: Sanka, Rudawa, Prądnik, Dłubnia i Szreniawa (na terenie powiatu tylko jej krótki odcinek)². Jakość wód powierzchniowych powiatu jest zła, a ich zasobność przeciętna. Rzeki Skawina i Rudawa posiada-

⁴ *Rocznik Statystyczny Województwa Małopolskiego 2008*, Warszawa 2009, s. 84, 121–122, 294–295, 380–381, 392–393.

ją największe zasoby wody, ale ich reżimy hydrologiczne są zakłócone m.in.: zrzut wód pochłodniczych z Elektrowni Skawina SA oraz pobór w odcinku ujściowym wody pitnej dla Krakowa. Wody Wisły, Skawinki, Gościbi, Sanki, Rudawy, Prądnika i Biełuchy posiadają złą jakość. Ze względu na wysoki poziom azotu i fosforu są eutroficzne². Na terenie powiatu krakowskiego oprócz wód powierzchniowych występują duże zasoby w wody podziemne. Wody te są wysokiej jakości, a powiat jest jednym z najzasobniejszych w województwie małopolskim. Duże zasoby znajdują się w północnej części powiatu, a najmniejsze w południowej, tj. w gminach: Świątniki Górne, Mogilany, Skawina i Igołomia-Wawrzeńczyce. O zasobności decydują formacje skalne górnej jury oraz kredy.

Częściowo lub fragmentarycznie na obszarze powiatu znajdują się cztery zbiorniki wód podziemnych. Główne zbiorniki wód podziemnych na obszarze powiatu krakowskiego²:

- Krzeszowice – Pilica (GZWP Nr 326) jurajski zbiornik wód podziemnych, występujący w ośrodku szczelinowo-krasowym, duży obszarowo zbiornik, którego niewielki fragment położony jest w obrębie północno-zachodniej części Krakowa. Obejmuje obszar wychodni wapieni górnej jury występujących pod zróżnicowanym, głównie przepuszczalnym nadkładem czwartorzędowym;
- zbiornik Niecka Miechowska (GZWP nr 409) – kredowy zbiornik wód podziemnych związany z poziomem piaszczysto-piaskowcowo-zlepieńcowatych utworów oraz z poziomem spękanych margli, opok, wapieni i gez. Krążenie wód ma charakter szczelinowy;
- zbiornik triasowy Olkusz – Zawiercie (GZWP nr 454) jest typu szczelinowo-krasowego, zasilany przez liczne kontakty hydrauliczne oraz bezpośrednio przez opady;
- Dolina rzeki Wisły (GZWP Nr 450) czwartorzędowy zbiornik wód podziemnych o charakterze porowym w obrębie plejstocénskich utworów piaszczysto-żwirowych, obejmuje dolinę Wisły oraz jej dopływy w granicach Miasta Krakowa.

Według Programu Ochrony Środowiska Powiatu Krakowskiego [2003] oprócz wód zwykłych na obszarze powiatu występują:

- siarczkowe wody lecznicze w okolicach Krzeszowic. Eksploatacyjne zasoby złóż siarczkowych wód leczniczych są na tyle duże, że możliwy jest w tym rejonie rozwój lecznictwa uzdrowiskowego;

- wody termalne, okolice Słomnik i Raclawic. Wody termalne z okolic Słomnik mają stosunkowo niskie temperatury, natomiast ich zbiorniki odznaczają się wysoką wydajnością i samowypływem wód o bardzo niskiej mineralizacji. Mogą i częściowo już są wykorzystywane lokalnie zarówno do celów ciepłowniczych jak i konsumpcyjnych.

4. ROŚLINY I ZWIERZĘTA

W powiecie krakowskim lasy pokrywają 12,2% powierzchni (tabela 2). Średnia lesistość dla województwa wynosi 28,5%. Oznacza to, że powiat krakowski odznacza się najniższym wskaźnikiem lesistości w całej Małopolsce. W powiecie największy udział lasów występuje na terenie gminy Krzeszowice (34,5%) oraz Skała (20,9%). Niewielki udział, poniżej 5% możemy zauważyć w gminach: Igołomia-Wawrzeńczyce (0,2%), Zielonki (1,2%), Świątniki Górne (3,6%), Michałowice (3,8%) oraz Iwanowice (4,4%). „Zdaniem ekspertów taka niska lesistość powiatu jest niewystarczająca dla spełniania regulatora funkcji środowiskotwórczych i funkcji ochronnych w środowisku”². Moim zdaniem także do rozwoju agroturystyki w analizowanym obszarze.

Największym kompleksem leśnym w powiecie krakowskim jest Puszcza Dulowska położona na zachodnim skraju Rowu Krzeszowickiego. Inne kompleksy leśne są znacznie mniejsze i rozmieszczone w różnych okolicach, m.in. w zachodniej, południowej i północnej części powiatu.

Lasy w powiecie są silnie zaburzone i zdegradowane przez gospodarkę człowieka. Jedynie lasy Wyżyny Krakowskiej odznaczają się dużą różnorodnością. Na tym terenie występuje 15 zespołów leśnych, a w miarę naturalny charakter ma około 1/3 z nich. Lasy o cechach zbliżonych do pierwotnych jedynie można spotkać w rezerwach ścisłych Ojcowskiego Parku Narodowego.

Tabela 2. Udział powierzchni lasów w poszczególnych gminach

Nazwa gminy	Powierzchnia gminy (km ²)	Powierzchnia lasów (km ²)	Udział (%)
Czernichów	85	14,35	16,9
Igołomia-Wawrzeńczyce	63	0,11	0,2
Iwanowice	71	3,14	4,4
Jerzmanowice-Przegonia	68	6,19	9,1
Kocmyrzów-Luborzycza	81	4,27	5,3
Krzeszowice	139	48,02	34,5
Liszki	72	3,84	5,3

Michałowice	51	1,92	3,8
Mogilany	44	5,69	12,9
Skąpa	75	15,71	20,9
Skawina	100	9,75	9,8
Słomniki	113	10,49	9,3
Sułozowa	53	4,13	7,8
Świątyniki Górne	20	0,71	3,6
Wielka Wieś	48	3,67	7,6
Zabierzów	99	15,69	15,8
Zielonki	49	0,58	1,2
Powiat krakowski	1231	150,38	12,2

Źródło: na podstawie danych GUS 2008 r.

Najbardziej typowym dla wyżynnych terenów w powiecie zbiorowiskiem leśnym jest wielogatunkowy las liściasty, zwany potocznie grądem (*Tilio-Carpinetum*), szeroko rozpowszechniony po zboczach dolin i wąwozów, na wzgórzach oraz w otoczeniu ostańców wapiennych, gdzie zajmuje żyzne gleby o charakterze rędzin. Rzadziej występuje na glebach brunatnych na wierzchowinie. W drzewostanie zwykle dominują grab, lipy (szerokolistna i drobno-listna), dęby (bezszypułkowy i szypułkowy), jawory i klon. Grądy, występując w bardzo różnych warunkach siedliskowych, odznaczają się bogactwem składu gatunkowego, a do roślin najbardziej charakterystycznych należą m.in. przylaszczka pospolita i gwiazdnica wielkokwiatowa⁵.

W Dolinie Sąpowskiej i Dolinie Raclawki oraz na Garbie Tenczyńskim najliczniej występuje żyzna buczyna karpacka (*Dentario glandulosae Fagetum*), która jest typowym zespołem górskim, a jej reliktowe stanowiska należą do atrakcji przyrodniczych. Obok buka charakterystyczny jest udział jodły i jawora.

Buczyna sudecka (*Dentario enneaphyllidis-Fagetum*), która również należy do górskich lasów bukowych porasta m.in. Dolinę Eliaszkówki. Charakteryzuje się dominacją w runie żywca dziewięciolistnego (*Dentaria enneaphyllos*).

Lokalnie spotkamy niewielkie płyty ciepłolubnej storczykowej buczyny naskalnej (*Carici-Fagetum*). Posiada ona bogate gatunkowo runo, w którym rośnie wiele gatunków roślin prawnie chronionych, w tym storczyki (obuwik, buławniki, kruszczyki itp.).

⁵ S. Michalik (red.), *Krakowskie parki krajobrazowe – informator przyrodniczy*, Kraków 1996.

Na uboższych, kwaśnych glebach brunatnych, w górnej części dolin i na wierzchowinie występuje kwaśna buczyna niżowa (*Luzulo pilosae-Fagetum*), o ubogim runie głównie z borówką czernicą, kosmatką owłosioną i majownikiem dwulistnym⁵.

Najliczniej zachowane w dolinie Wisły i jej dopływów oraz w przyległych terenach jak również w dolinkach jurajskich na Wyżynie Krakowskiej są lasy łągowe. W zależności od składu gatunkowego drzew są to łągi jesionowo-olszowe, olszowo-wierzbowe, a lokalnie także olszynki bagienne zwane olsami⁵.

Północną, zachodnią i środkową część powiatu na łagodnych zboczach i głębokich zakwaszonych glebach brunatnych porastają płaty boru mieszane (*Pino-Quercetum*). Charakterystyczną cechą tego zbiorowiska jest dwupiętrowy drzewostan. Wyższe piętra drzew tworzą gatunki szpilkowe (głównie sosna), a niższe tworzą drzewa liściaste (dęby, brzoza, buk itp.). Tereny powiatu krakowskiego charakteryzują się jednymi z najpiękniejszych w Polsce walorami przyrodniczymi, które niewątpliwie stanowią największą atrakcję tego terenu. W południowo-zachodniej części powiatu krakowskiego, w dolinie Wisły przeważają zbiorowiska roślinności nizinnej. Posiadają one dużą wartość przyrodniczą. Na terenie tym możemy również spotkać liczne i rozmaite zadrzewienia, zbudowane głównie z gatunków liściastych. Są to pozostałości po dawnych lasach łągowych, występujących na brzegach wód, wśród pól porośnięte olchami, wierzbami, topolami czy jesionami.

W północnej części powiatu rozciąga się Wyżyna Krakowska charakteryzująca się bogactwem i różnorodnością szaty roślinnej. Możemy tu spotkać ok. 1300 gatunków roślin kwiatowych oraz 800 gatunków grzybów wielkoowocnikowych. Na terenie tym przeważają gatunki rozprzestrzenione w północnej i środkowej części Europy (np. zawilec gajowy i wiele gatunków drzew: lipa szerokolistna, buk, grab i dąb szypułkowy) oraz Azji (np. jarzębina, sosna). Grupę w nielicznych rozmiarach stanowią rośliny północne (np. bagno zwyczajne) oraz arktyczno-alpejskie (np. skalnica gronkowa występująca na skałach Doliny Będkowskiej). Jednak największą zbiorowość oraz bardzo charakterystyczną dla terenów powiatu stanowią rośliny południowe i południowo-wschodnie – kserotermiczne i ciepłolubne. Występujące szczególnie w dolinie Prądnika i dolinie Dłubni (koło Michałowic) oraz lokalnie w innych, powierzchniowo niewielkich płatach. Jest to grupa licząca ok. 300 gatunków roślin naczyniowych. W obrębie niej występuje jedynie w Polsce na skałach wapiennych Wyżyny Krakowskiej macierzanka wczesna, gdzie ma reliktywne stanowisko.

Obszar Wyżyny jest niezwykle bogaty w rosnące tam gatunki górskie oraz wysokogórskie (np. rosnący tylko w Ojcowie *chaber miękkowłosy*). Jednak najliczniej występujące możemy spotkać gatunki typowe dla zbiorowisk leśnych pietra regłowego Karpat (*paprotnik kolczysty*, *róża alpejska*, *dziki bez koralowy*). Na terenie tym spotkamy również rośliny zagrożone (rodzina storczykowatych – 10 zagrożonych gatunków storczyków), ok. 35 gatunków roślin naczyniowych (kwiatowych), które znajdują się na Czerwonej liście roślin zagrożonych w Polsce⁶ („Polska Czerwona Księga Roślin” [2001])⁵.

Takie bogactwo przyrody nie mogło pozostać pominięte podczas ustalania miejsc, które warto i należy objąć szczególną ochroną. Dlatego też w celu ochrony gatunków zagrożonych i nie tylko, na terenie powiatu krakowskiego zostały utworzone obszary o szczególnych walorach przyrodniczych objęte różnymi formami ochrony prawnej o łącznej powierzchni 37 931,9 ha (tab. 3). Z tabeli 3 wynika, że największy udział mają parki krajobrazowe (92,13%), których na terenie powiatu jest 5 i zajmują łączną powierzchnię 35 741,4 ha. Udział stanowisk dokumentacyjnych (0,02%) oraz użytków ekologicznych (0,15%) jest niewielki.

Tabela 4. Ogółem obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione w powiecie krakowskim

Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych	Powierzchnia	
	[ha]	[%]
Parki narodowe	2145,6	5,53
Rezerваты przyrody	840,5	2,17
Parki krajobrazowe	35 741,4	92,13
Stanowiska dokumentacyjne	6,9	0,02
Użytki ekologiczne	60,0	0,15
Ogółem	38 794,4	100

Źródło: Na podstawie danych GUS 2008 r.

Na terenie powiatu krakowskiego w całości znajduje się najcenniejszy zasób środowiska, objęty najwyższą krajową formą ochrony przyrody – Ojcowski Park Narodowy. Swoim położeniem obejmuje część Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Park ten został utworzony w 1956 roku. Zajmuje powierzchnię 2145,62 ha, z czego 1528 ha stanowią tereny zielone (71,2% powierzchni), grunty rolne 465 ha (21,3%) i 13 ha terenów wodnych (0,6%). Według *Rocz-*

⁶ R. Kazimierczakowa, K. Zarzycki (red.), *Polska Czerwona Księga Roślin*, Kraków 2001.

nika Statystycznego 2009 jest to, więc najmniejszy z polskich parków narodowych, położony na obszarze 4 gmin powiatu: Skała (1222,5 ha), Sułoszowa (508,3 ha), Jerzmanowice-Przegonia (300,1 ha) i Wielka Wieś (114,7 ha). Pod ochroną ścisłą znajduje się obszar o powierzchni 251 ha, częściową 1412 ha oraz krajobrazu 483 ha. Pomimo niewielkich rozmiarów Ojcowski PN zadziwia zróżnicowaniem krajobrazu, fauny i flory. Najważniejszymi obiektami objętymi parkiem jest środkowa część Doliny Prądnika (o długości 12 km) i część Doliny Sąspowskiej oraz kilka mniejszych dolinek i wąwozów wraz z przyległymi częściami wierzchowiny jurajskiej. Na terenie parku ochronie podlegają nie tylko zagrożone gatunki roślin i zwierząt (gatunki rzadkie i/ lub reliktowe, umieszczone na tzw. Czerwonych listach roślin i zwierząt), ale także unikatowe formy skalne, ostańce zbudowane z jurajskich wapieni o fantastycznych kształtach jak np. Igła Deotymy, Maczuga Herkulesa czy Brama Krakowska. Znajdują się tutaj liczne jaskinie w tym również udostępnione zwiedzającym: Grota Łokietka (wg tradycji w niej to Władysław Łokietek ukrywał się przed czeskim władcą Wacławem II) oraz Jaskinia Ciemna (zamieszkiwana 50–60 tys. lat temu przez neandertalczyków). Warto również odwiedzić znajdujące się w Ojcowskim PN zabytki: Ruiny średniowiecznego zamku w Ojcowie, Zamek w Pieskowej Skale – późnorenesansowy, Kaplica „Na Wodzie”, Pustelnia bł. Salomei na Grodzisku⁷.

Istotnym elementem działalności parku narodowego jest udostępnianie jego terenu dla turystyki pieszej znakowanymi szlakami turystycznymi. Przez teren Ojcowskiego PN biegnie kilka szlaków turystycznych o długości 23 km. Niektóre z nich biegną wspólnie, dając łączną długość 35 km.

Innym zasobem ochrony przyrody są rezerваты przyrody, chroniące szczególnie malownicze i cenne fragmenty naturalnego środowiska. Obejmują obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnie wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Na terenie powiatu krakowskiego znajduje się 12 rezerwatów przyrody (tabela 4) w gminach: Czernichów, Jerzmanowice-Przegonia, Krzeszowice, Liszki, Mogilany, Skawina i Zabierzów o łącznej powierzchni 840,5 ha, co stanowi 0,7% powierzchni całego powiatu. Najliczniejszą grupę stanowią

⁷ Ojcowski Park Narodowy <http://www.opn.pan.krakow.pl>, 29.10.2009.

rezerwaty krajobrazowe oraz leśne. Największą powierzchnię rezerwatów przyrody, bo ok. 648,1 ha posiada gmina Krzeszowice, w której znajduje się największy w powiecie rezerwat przyrody „Dolina Raclawski”. Najmniejszy rezerwat przyrody nieożywionej „Zimny Dół” usytuowany jest w gminie Liszki o powierzchni 2,88 ha. Innym typem obszarów chronionych w powiecie krakowskim są parki krajobrazowe o łącznej powierzchni 35 749,8 ha (tabela 5). W granicach powiatu zlokalizowanych jest 5 parków krajobrazowych, obejmujących część terenów 10 gmin, które zasięgami swych granic wchodzą na tereny innych, sąsiednich powiatów.

„Parki krajobrazowe są obszarami objętymi ochroną ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe, w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju”⁸.

Parki te zajmują część środkowo-północną oraz północno-zachodnią powiatu. Zalicza się parki krajobrazowe, takie jak: Bielańsko-Tyniecki, Tenczyński, Rudniański, Dolinek Krakowskich oraz Dłubniański należące do Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych (ZJPN).

Tabela 5. Powierzchnia poszczególnych Jurajskich Parków Krajobrazowych w granicach powiatu krakowskiego

Lp.	Nazwa Jurajskiego Parku Krajobrazowego	Powierzchnia parku [ha]		Gminy posiadające Parki Krajobrazowe
		ogółem	na terenie powiatu	
1.	Bielańsko-Tyniecki	6415,5	2176,6	Czernichów, Liszki
2.	Tenczyński	13 658,1	9507,8	Krzeszowice, Liszki, Wielka Wieś, Zabierzów
3.	Rudniański	5813,9	2469,8	Czernichów, Krzeszowice
4.	Dolinek Krakowskich	20 686,1	15 742,0	Jerzmanowice-Przegonia, Krzeszowice, Michałowice, Wielka Wieś, Zabierzów, Zielonki
5.	Dłubniański	10 959,6	5853,6	Iwanowice, Michałowice, Skała, Zielonki
Razem:		57 533,2	35 749,8	

Źródło: opracowanie na podstawie „Raportu z wykonania programu ochrony środowiska dla powiatu krakowskiego” 2007.

Z danych zamieszczonych w tabeli 6 wynika, iż ok. 62,1% ogólnej powierzchni Jurajskich Parków Krajobrazowych znajduje się w granicach powiatu krakowskiego.

⁸ Ustawa o Ochronie Przyrody z dnia 2004 r. (Dz.U. z kwietnia 2004 r., nr 92, poz. 880, art. 16 ust. 1).

Na terenie gminy Krzeszowice wyznaczono granice aż trzech parków krajobrazowych: Tenczyńskiego PK, Rudniańskiego PK oraz Dolinek Krakowskich, które zajmują ok. 65,7% obszaru gminy (tabela 6). oznacza to, że na terenie tej gminy, która posiada silnie zróżnicowane środowisko przyrodnicze istnieją inne przesłanki (np. kulturowe, edukacyjne, historyczne oraz walory krajobrazowe), które pozwoliły na utworzeniu na tym obszarze aż trzech parków krajobrazowych.

Na terenach gmin: Czernichów, Liszki, Michałowice, Wielka Wieś, Zabierzów i Zielonki zlokalizowane są po 2 parki krajobrazowe. Obszary te, objęte są ochroną i zajmują ponad 33% powierzchni tych gmin.

W obszarze powiatu krakowskiego ogólnie wyznaczono 479 pomników przyrody (tabela 7). Są to pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej. Odznaczają się indywidualnymi cechami wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie⁷.

Spśród gmin powiatu krakowskiego najwięcej pomników przyrody występuje w gminie: Zabierzów, Skawina oraz Krzeszowice. Ubogie pod tym względem są następujące jednostki administracyjne: Iwanowice, Igołomia-Wawrzeńczyce, Michałowice i Liszki. W wymienionych gminach liczba pomników przyrody nie przekracza 10 sztuk.

Tabela 7. Wykaz pomników przyrody w powiecie krakowskim

Gmina	Liczba pomników przyrody (szt.)	Gmina	Liczba pomników przyrody (szt.)
Czernichów	17	Skała	14
Igołomia-Wawrzeńczyce	5	Skawina	65
Iwanowice	4	Słomniki	16
Jerzmanowice-Przegonia	39	Sułoszowa	46
Kocmyrzów-Luborzycza	19	Świątynki Górne	12
Krzeszowice	61	Wielka Wieś	27
Liszki	9	Zabierzów	78
Michałowice	8	Zielonki	19
Mogilany	40	Powiat krakowski	479

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS 2008.

Na terenie powiatu krakowskiego występują również formy indywidualnej ochrony obiektu przyrody nieożywionej, także powstałe w wyniku działalności człowieka (wyróbiska). Miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych są równie ważne i cenne zarówno pod względem naukowym, jak i dydaktycznym. I dlatego na obszarze powiatu utworzono 7 obiektów chronionych, jako stanowiska dokumentacyjne. Inną formą ochrony przyrody znajdującej się na obszarze powiatu są użytki ekologiczne, które występują na terenie gminy Zabierzów o łącznej powierzchni 60 ha (tabela 8). Są to pozostałości ekosystemów zasługujących na ochronę ze względu na zachowanie unikatowych zasobów genowych i typów środowiska.

Tabela 8. Użytki ekologiczne w powiecie krakowskim

Gmina	Nazwa użytku ekologicznego	Powierzchnia (ha)	Rok utworzenia
Zabierzów	Stanowisko Lilli Złotogłów	3,57	1998
Zabierzów	Uroczysko Podgółgorze	6,75	2001
Zabierzów, Kraków	Uroczysko w Rzasce	59,10 (w tym 9,43 ha leżące na terytorium Krakowa)	2001
Razem:		59,99	

Źródło: na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, Rejestr Użytków Ekologicznych Województwa Małopolskiego 2010, <http://krakow.rdos.gov.pl/>, 12.03.2010.

Na terenie powiatu krakowskiego zostały również wyznaczone ostoje przyrody NATURA 2000. Są to tereny Ojcowskiego Parku Narodowego pod nazwą Dolina Prądnika PLH 120004 i kilka niewielkich powierzchniowo obszarów objętych wspólną nazwą – Dolinki Jurajskie PLH 120005³.

Częściowo lub całkowicie na obszarze powiatu wyznaczone zostały ostoje ptaków zgodnie z wytycznymi Dyrektywy Ptasiej (79/409/EWG). Należą do nich: ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym (Dolina Górnej Wisły – związana z występowaniem gatunków zagrożonych w skali światowej lub europejskiej oraz Puszcza Niepołomicka – z gatunkami zagrożonymi w skali europejskiej), ostoje ptaków o znaczeniu krajowym (Ojcowski Park Narodowy). Najcenniejsze elementy struktury ekologicznej powiatu krakowskiego tworzy sieć ekologiczna ECONET-PL. Tworzą ją obszary węzłowe tj. obszar 30M – Jury Krakowsko-Częstochowskiej, 16K – Krakowski, 23K – Puszczy Niepołomickiej oraz korytarze ekologiczne (obszar 26 m – Dolina Górnej Wisły).

Poza wymienionymi elementami, strukturę ekologiczną powiatu tworzą liczne korytarze ekologiczne o znaczeniu ponadregionalnym, regionalnym i ponadlokalnym itd. budując gęstą sieć powiązań ekologicznych.

Podobnie jak flora, również świat zwierząt na terenach należących do Wyżyny Krakowskiej odznacza się szczególnym bogactwem. Żyje tu około 50 gatunków ssaków, ponad 170 gatunków ptaków (w tym około 150 lęgowych), około 20 gatunków płazów i gadów oraz około 25–30 gatunków ryb. Zwierzęta bezkręgowce reprezentowane są przez ponad 1200 gatunków motyli, około 700 gatunków chrząszczy, około 250 gatunków pszczołowatych i prawie 100 gatunków mięczaków.

Najczęstszymi gatunkami ssaków spotykanymi na terenie powiatu są: mysz leśna, zając szarak, kuna leśna, sarny czy dziki. Ostatnio coraz częściej napotkać można również łosie, które czasem zapędzają się pod domostwa ludzi. Z ptaków natomiast można spotkać sójkę, świergotka drzewnego, dzwońca oraz wiele innych rzadkich gatunków. Do tej bogatej fauny ptaków możemy również zaliczyć okazałego bociana czarnego (*Ciconia nigra*), który w ostatnich latach założył gniazdo w lasach ojcowskich. Drapieżne gatunki reprezentowane są na terenie powiatu przez trzmiełojada, jastrzębia gołębiarza, puszczyka i kruka. Na uwagę zasługuje również bardzo rzadki już obecnie, pięknie ubarwiony zimorodek (*Alcedo attis*).

Do najbardziej charakterystycznych zwierząt zamieszkujących Wyżynę Krakowsko-Częstochowską należą nietoperze. Zamieszkują one liczne groty i jaskinie. Zgodnie z danymi na terenie powiatu występuje aż 19 gatunków nietoperzy, spośród dwudziestu znanych w kraju.

W zimnych i czystych wodach potoków możemy spotkać żyjące tam typowe dla obszarów górskich i wyżynnych ryby, pstrąg potokowy i strzebla potokowa.

Na obszarze powiatu krakowskiego występują również cenne gatunki zwierząt, które umieszczono na listach prawnie chronionych gatunków⁹. Występują one głównie na terenach objętych różnymi formami prawnej ochrony przyrody (m.in. teren Ojcowskiego Parku Narodowego, rezerwy przyrody).

Teren powiatu krakowskiego oferuje turystom wiele atrakcji dzięki urozmaiconym formom środowiska naturalnego. Zwiedzanie poszczególnych miejsc objętych ochroną powinno dać satysfakcję oraz relaks po trudach dnia codziennego. Niezwykle bogactwo szaty roślinnej, świata zwierzęcego, zróżni-

⁹ Z. Gowiński, J. Nowacki (red.), *Polska czerwona księga zwierząt*, Kraków 2001.

cowania rzeźby terenu oraz malowniczego krajobrazu stwarzają bardzo dobre warunki dla rozwoju turystyki, w tym agroturystyki.

6. ATRAKCJE TURYSTYCZNE W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH

Świadectwem wielowiekowej historii i tradycji terenów powiatu krakowskiego są zabytki kulturowe. Na bogate dziedzictwo składają się zarówno zabytki architektury, budownictwo, sztuki, archeologii, jak również tradycje oraz zwyczaje. Według rejestru zabytków (udostępnionego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) na terenie powiatu wpisano do rejestru ogółem 188 zabytków (43 zabytkowe kościoły, 12 kaplic, 11 dzwonnicy, 52 zespoły dworskie, 11 zespołów kościoła i inne)¹⁰.

Tabela 9. Występujące obiekty zabytkowe na terenie powiatu krakowskiego

Gminy	Zabytkowe kościoły, zespoły kościoła oraz kaplice (szt.)	Zespoły dworskie i pałacowe (szt.)	Inne (szt.)	RAZEM (szt.)
Czernichów	5		1	9
Igołomia-Wawrzeńczyce		1	1	5
Iwanowice	4	1	1	6
Jerzmanowice-Przegonia	4	0	0	4
Kocmyrzów-Luborzycza	4	7	3	14
Krzyszowice	8	3	20	31
Liszki	2	4	3	9
Michałowice	2	4	2	8
Mogilany	2	6	1	9
Skąpa	5	4	14	23
Skawina	5	5	10	20
Słomniki	4	–	1	8
Sułoszowa	1	0	4	5
Świątki	1	0	1	2
Wielka Wieś	4	2	3	9
Zabierzów	3	6	7	16
Zielonki	2	3	5	10
W sumie w powiecie krakowskim	59	52	77	188

Źródło: J. Janczykowski, *Rejestr zabytków nieruchomości województwa małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy*.

¹⁰ Strategia Rozwoju Powiatu Krakowskiego na lata 2008–2013. Część I – Raport z analizy obecnej sytuacji na obszarze Powiatu Krakowskiego, Kraków, sierpień 2007.

Na podstawie danych zawartych w tabeli 9 można zauważyć, że w gminach: Krzeszowice, Skała oraz Skawina najczęściej występuje obiektów zabytkowych. Dużo obiektów sakralnych – zabytkowych kościołów, zespołów kościoła oraz kaplic, powyżej 5 sztuk znajduje się w gminach: Krzeszowice, Czernichów, Skała oraz Skawina. W gminach Kocmyrzów-Luborzyca, Mogilany i Zabierzów dominują zespoły dworskie oraz pałacowe. Natomiast dość dobrą liczbą pozostałych zabytków odznaczają się gminy, takie jak: Krzeszowice, Skała oraz Skawina^{11,12}.

SUMMARY

POSSIBILITIES OF AGRITOURISM DEVELOPMENT IN THE KRAKOW COUNTY

PART 1. NATURAL AND LANDSCAPE CONDITIONS OF THE KRAKOW COUNTY

Agritourism, as an off-farm activity brings numerous advantages for the rural area, agriculture, but also for the farmers. Rural tourism and agritourism have been increasingly more often offered as a product not only in the local and national scale but also on international markets. In Poland it is particularly apparent in the north and south-western regions. Each region stands out among the other by its natural values, historical monuments, regional cuisine or local customs, which favour agritourism development.

Krakow county is diversified as to its geography and therefore its natural characteristics. The county occupies the area of 1231 km², which makes up 8% of the Malopolska Province area. It is composed of 17 communes (*gminas*) including 5 urban and rural communes (Krzeszowice, Skała, Skawina, Słomniki, Świątniki Górne) and 12 rural communes: (Czernichów, Igołomia-Wawrzeńczyce, Iwanowice, Jerzmanowice-Przebinia, Kocmyrzów-Luborzyca, Liszki, Michałowice, Mogilany, Sułoszowa, Wielka Wieś, Zabierzów, Zielonki).

¹¹ J. Janczykowski, *Rejestr zabytków nieruchomości województwa małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy...*

¹² K. Bzowski, *Powiat krakowski. Kraina Skarbów*, Polska Turystyczna.pl w ramach wydawnictwa Bezdroża.

Conducted analysis demonstrated that Krakow county (*powiat*) is an attractive region in many respects. The Ojców National Park, situated in its area is under the highest form of environmental protection. Not only rare plant and animal species are strictly protected in the Park, but also unusual rock formations, bearing their own names e.g. Deotyma's Needle, Hercules Club or Krakow Gate. There are numerous caves, e.g. King Lokietek Cave or Dark Cave and historical monuments, e.g. a castle in Pieskowa Skała, or a Chapel on the Water. The Park area covers the following communes: Skała, Sułoszowa, Jerzmanowice-Przeginia and Wielka Wieś. There are 12 nature reserves in the county area. The biggest nature reserve is situated in the Krzeszowice commune. The landscape parks situated in the county area, such as Bielińsko-Tyniecki, Tenczyński and Rodniański Parks, Krakow Valleys Landscape Park and Dłubniański Park form a Complex of Jura Landscape Parks. Numerous nature monuments (479) may be encountered here as well as historical monuments dated from various historical periods (43 historical churches and 56 manor house complexes). The greatest number of nature monuments is situated in the communes of Zabierzów, Skawina and Krzeszowice.

Considering the nature and landscape conditions, the best conditions for tourism development are in the counties of Skała, Czernichów, Zabierzów and Krzeszowice.